

הלכות ברכת הפרות סימן רמ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ג]

כִּינן שְׁחֵמִית הַבְּרָכָה הַזֵּכִיר בְּפִיו בְּהֶגֶן, יֵצֵא בְּדִיעָבָד.⁵⁷

ובגדר לאחר כדי דיבור, מבואר לעיל (סי' נט ס"ק ו) ולהלן (סי' תפז ס"ק ד), שמחידים זמן זה מסיום אמירת הטעות. וכן כתב הא"א (בוטשאטש) כאן.

5) ואף שלענין שהייה בין ברכה לאכילה, כתב לעיל (סי' רו שם) שאינו הפסק אף ביותר מכדי דיבור, כתב בשעה"צ לקמן (סי' תפז ס"ק ב) שדוקא שם אין זה הפסק כיון שלא קלקל את הברכה אלא רק שהיה בין הברכה למצוה, אבל כאן שקלקל את הברכה וצריך לתקן אותה, אם שהיה יותר מכדי דיבור אין מועיל תיקונו.

6) ולענין מי שלא הסיח את דעתו, כגון שחשב מה הדין ואין לתקן, ותוך כדי מחשבתו עבר כדי דיבור, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פמ"ז הע' קצה"ז) שאף שלא הסיח דעתו מהברכה צריך לחזור ולברך, כיון שמ"מ אי אפשר לקשר את סיום הברכה עם תחילתה.

[משנ"ב שם]

דמקניה נמי קוֹזֵן הוּא.⁵⁸

7) ומי שברך ברכת 'על המחיה' במקום ברכת המזון, כתב בשעה"צ לעיל (סי' קסח ס"ק עא, בשם הדגול מרבבה) שמדאורייתא מסתבר שיצא [אך לא מדרבנן, וראה מה שכתבנו שם].

[משנ"ב שם]

וְסִים "בּוֹרָא מִינֵי בְּשָׂמִים", יֵצֵא יְדֵי בְּשָׂמִים.⁵⁹

8) ולגבי אופן התיקון, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פ"ט הע' קז ובח"ג שם), שלכאורה צריך לחזור ולומר גם תיבת 'בורא', וכמו שמבואר לקמן (סי' תפז ס"ק גא) לגבי תפילת יום טוב, שמי שטעה ואמר 'מקדש השבת', וחזר בו בתוך כדי דיבור יצא רק אם חזר ואמר 'מקדש ישראל והזמנים', ולא די במה שחזר ואמר 'ישראל והזמנים' לבד [וכן מפורש בפמ"ג שם (א"א ס"ק א)]. אך למעשה העיר שיתכן שיש לחלק בין תפילת יום טוב, שאם לא יחזור לומר 'מקדש ישראל' וכו', נראה שרצונו גם בהזכרת שבת, וזה שקר לפני הקב"ה. מה שאין כן לגבי ברכת בורא מאורי האש, שאם תיקן ואמר 'מיני בשמים' אינו צריך לחזור ולומר תיבת 'בורא', שכוין שלא מצינו ברכה כזאת, אם כן בוודאי כוונתו לתקן את עצמו. וגם אפשר שתיבת 'בורא' עולה על שניהם.

[משנ"ב שם]

וְדִנְיָא קְשָׁנָתָא פְּשַׁעַת הַזִּפְתָּה שֵׁם וּמַלְכוּת עַל הַבְּשָׂמִים שְׁנֵקֵט בְּיָדָא.⁶⁰

9) ומה שהזכיר 'שנקט בידו', ביאר הדגול מרבבה (המצויין בשעה"צ ס"ק ח) שזה מוכיח עליו שטעה בלשונו, וגם בשר"ע לענין כוס של שכר מדובר כשמחזיק בידו. ולכן לגבי הטעות בברכת 'פוקח עורים', הובא להלן (הע' 12) שהסתפק הדגול מרבבה אם מועיל תיקון, מפני שאין הוכחה שטעה בלשונו ולא במחשבתו.

[משנ"ב שם]

אֶכֶל קְשָׁנָתָא עַל הָאֵשׁ, יֵצֵא יְדֵי בְּרָכָה 'מְאֹרֵי הָאֵשׁ',⁶¹ וְאַחֲרֵי־כֵן מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרָת עַל הַבְּשָׂמִים.⁶²

10) ובטעם הדבר שתיבות 'בורא מיני בשמים' אינן נחשבות להפסק המשך במילואים עמוד 48

2) ומי שאחר שאמר שם ומלכות זכר שכבר בירך על מין זה, ורוצה לשנות את הברכה למין אחר שעדיין לא בירך עליו, דעת הגר"ש אלישיב (חזקת הברכה פכ"ה עמ' 219) שאינו יכול לשנות את הברכה, וכן משמע בשו"ע לעיל (סי' רו ס"ו) שכתב שאם לאחר שאמר 'אלוקינו' נפל מידו הפרי, ואמר 'ברוך שם כבוד מלכותו', ואף שמונח לפניו פרי אחר, אין אומרים שיסיים את הברכה עליו. והוסיף, שאינו דומה למה שכתב המשנ"ב לעיל (סי' ח ס"ק מוא) שמי שהתחיל לברך על טלית, ולקחו אותה ממנו באמצע הברכה, שיכול לשנות את סיום הברכה מטלית לתפילין [וכן משמע להלן (ס"ק ו) שמי שפתח בברכה על דעת ברכת מאורי האש, וסיים בבשמים, יצא ידי חובתו, ורק לענין לכתחילה, מבואר לעיל (סי' מו ס"ק ב) שאין לעשות כן, משום שיש לסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם], מפני ששם צריך גם להניח תפילין. ועוד יש לחלק שבברכת המצות אין הקפדה לשנות משום שאינה באה וחלה על החפץ המסוים של המצוה, אלא נאמרת באופן כללי על הציוד של המצוה, ואינה כברכת הנהיגין שנאמרת על מאכל מסוים כדי להתיר באכילה. ודעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' רפט) לענין מי שהתחיל לומר 'ברוך אתה ה' של ברוך שאמר קדם שאמר את תחילת 'ברוך שאמר', שרשאי לשנות את הברכה, ויגמור בברכת שהכל וישתה מים. וראיתו ממה שכתב המשנ"ב שם לענין ציצית ותפילין, וגם מדברי הא"א (בוטשאטש, סי' נא ס"ג) נראה שיכול לשנותה.

[משנ"ב ס"ק ה]

אֶפְלוּ הָכִי כִּינן שְׁעָקָר תוֹף כְּדִי דְּבוֹר וְסִים בְּהֶגֶן, יֵצֵא.⁶³

3) ומה שאפשר לתקן בתוך כדי דיבור, אף שלכאורה התיבות שאמר בטעות הם הפסק, ביאר הגר"ש וואזנר (שערי הברכה פ"א הע' לב) שכיון שזה תיקון בתוך הברכה, אין זה נחשב הפסק, וכפי שמצינו לקמן (סי' תקצ ס"ק לד) לענין תקיעת שופר, שאם תקע תקיעה שאינה כדינה ותיקן את עצמו, אין התקיעה שתקע שלא כדין נחשבת הפסק. וכעין זה כתב בערוך השולחן (סי' י). שכיון שהסיום היה בטעות, אין מחשיבים את דבריו כסיום הברכה, אלא כהפסק בעלמא. ואף שאסור להפסיק באמצע הברכה בדיבור אחר, מ"מ בדיעבד אין אומרים שההפסק יבטל את הברכה. כיון שחזר בו בתוך כדי דיבור ואמר כהוגן. ועוד שבענינו אין זה הפסק כשאר ההפסקות, שהרי משבח ואומר שהקב"ה ברא את זה ואת זה.

ומי שברך על פרי העץ 'בורא פרי האדמה', ולאחר תוך כדי דיבור תיקן ואמר 'בורא פרי העץ', כתב הברכת הבית (שער יט סי' ב) שאף שלא עשה כדין במה שתיקן כיון שכבר עבר תוך כדי דיבור, מ"מ יצא, הואיל ותיבות 'בורא פרי העץ' הם מעטין הברכה ואינם הפסק.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְתִיף כְּדִי דְּבוֹרָא, אֶכֶל לְאַחַר כְּדִי דְּבוֹר לֹא מְהִי עֲקִירָתָא,⁶⁴ וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.⁶⁵

4) ובשיעור 'תוך כדי דיבור', כתב לעיל (סי' רו ס"ק יב) דהיינו כדי שאילת תלמיד לרב, שהוא 'שלום עליך רבי', אבל יותר מכך נחשב הפסק, וראה מה שכתבנו שם.

באר הגולה

קכא

הלכות ברכת הפרות סימן רט

ג. הרי"ף לפי פירוש
הרא"ש וכן נסתב
הפירוש בשם ר"מ

לומר 'שהכל' ונזכר וברך 'בורא פרי הגפן' שיצא. (ד) שהרי אף אם סים 'שהכל' יצא (טור): **ב** גלקח כוס של שכר או מים (ה) וברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם (ג) בורא פרי הגפן, (ו) *ותוף (ד) כדי דבור נזכר ששעה, ואמר 'שהכל' נתיב בדבריו, וכן היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נתיב בדבריו, יצא: הגה ואם היה אחרים (ה) שותים גם-כן וזין לפניהם, ודעתו גם-כן על זין, שהיה סבור שבכוסו זין, (ז) וברך 'בורא פרי הגפן', ונמצא אחר-כך שבכוסו מים או שכר, כשחזר ושותה אחר-כך זין אין צריך לחזור ולברך, ויצא בברכה שברך על כוסו אף-על-פי שהיתה בטעות, (ח) דהא דעתו הנה לשתות גם-כן שאר הזין, וגם הוציא האחרים ששותין שם, ולכן ברכתו ברכה

באר היטב

לשנתנו על האש יצא ידי אש ומכר אח"כ על הבשמים כזל, עמ"א שיש ט"ס בדבריו: (ג) בפ"ג. ומיר שניע שהוא פים רק טעה בדבורו, אבל אם סבר שהוא זין ואמר בפ"ג וסיים שהכל לא יצא, מ"א, ע"ש: (ז) כדי דבור משמע שאמר כדי דבור צריך לחזור ולברך, מהרי"ל לוי סי' מו והלק"ט ח"ב סי' קמט, ובגנות-הנדרים קל"א סי' יט כתב דא"צ לחזור ולברך, עמ"א וד' אגון: (ח) שותים, לכאורה משמע כאן דתורתו בעי, אחרים שותים ודעתו ג"כ וכו', אבל ב"ד"מ משמע דאם הנה ברכתו לשתות גם שאר זין אפילו אין אחרים עמו

באר הגולה

* ותוף כדי דבור. עין במשנה ברוך מה שכתבנו: ודוקא בברכות שהם דרבנן, כן כתב מהגן-אברהם בשם הרי"ף, ומסכים, דהא בגמרא הוא בעיא דלא אפשר, וכתב פרי"ף דוקטין לקלל משום דהוא ספקא דרבנן, ומה, בדאורייתא אולין להחמיר, ומה שצריך 'ורשעה וסבר שאכל פרות', דאי בשעת שאמר שם ומלכות היתה בכתו לומר בהגן אלא שאמר-כך נכשל בלשונו ואמר 'על העץ ועל פרי העץ', נראה שמהני מה שחזר תוך-כדי-דבור לומר בהגן אפילו בדאורייתא, ודאיה לזכר, דהא דעת ר"י בתיספות, בדברכות אפילו דרבנן, בספקא אולין לחמרא, ואפילו הכי כתבו: מיהו הנה אומר הרי"ם דאם הנה ידע בדבור ששעה בדבור, ובתוך-כדי-דבור יכול לחזור בו מאמר שהוא יודע שהוא יס' טוב, עין שם, הרי"ף דבר דבר פשוט הוא לתוספות דהיא שפנתו בעת אמירת שם ומלכות הנה בהגן, אלא שאמר-כך נכשל בלשונו, יכול לחזור בו תוך-כדי-דבור, וספקא דרבנן הוא רק אם תפנה היתה גם-כן שלא בהגן, ודע עוד, דאף דלדעת רש"י ונח"ל ב"א ונח"ל ב"א, ה"א דבשעת אמירת שם ומלכות היתה על דעת שלא לסיים בהגן ואמר-כך נזכר וסיים בהגן [והוא תש"א ארי"ס שבע"ף א] הוא בעיא בגמרא, ומשום דלא אפשר אולין לקלל, כמו שכתבו הפוסקים, ואם-כן לפי זה אי איתריא כהאי גונא במלתא דאורייתא [נגון בברכת-המזון, שבע"ף ש"אמר בא"י אמ"ה היתה דעתו לומר 'על העץ ועל פרי העץ', ונזכר וסיים בפ"י 'הגן את העולם' בהגן] הכי נמי לא יצא וצריך לחזור לראש, דהא ספקא דאורייתא הוא, וכן כתב באמת הרי"ף שהבא בשלטי-הגבורים ובמגן-אברהם, מקל מקום לדעת צריך ציון, דממנה ראשונים משמע דפליגי על רש"י, [והראב"ד והרמב"ן, ופרש"י כן דעת הרי"ף] בס"ד וסביר דפשיטא דלא אולין כלל בטר מחשבה לבד כיון שפשיטא אמר בהגן, ואם-כן לדידהו בנדא אף בדאורייתא יצא: וצריך ציון לדעת:

"בורא מאורי האש", אבל כשנתפנן על האש, יצא ידי ברכת 'מאורי האש' (ט), ואחר-כך מכר ברכה אחרת על הבשמים (י), דהא על האש גם-כן צריך לברך, והסדר אינו מעכב. ילעגין ברכת השחר אם טעה ב'פוקת עררים' ו'מלביש ערמים' וכו', וכתבנו, נחמיר לעיל בסימן מו במשנה ברוך סעיה קטן ב, עין שם (ז): (ז) וברך 'בורא פרי הגפן' (ט), וכתבתו היתה להוציא גם האחרים בברכתו: (ח) דהא דעתו הנה וכו', אמר (ט) שני טעמים לפסוק: אחר, כיון שדעתו לשתות שאר זין, ואפילו הכי לא מקרי הפסקא (י), אפילו כיון שלא הפסיק אחר-כך, חל הברכה עליהם [וואף דכוס זה הנה מים (יא) והתחיל לשתותו, אפילו הכי לא מקרי הפסקא (יב), כיון שלא הפסיק

שער הציצין

(א) דהוא בגמרא בעיא דלא אפשר, וספקא דרבנן לקלא, ואי איתריא כהאי גונא במלתא דאורייתא, עין בבאר הגולה סוף דבור ותוף כדי דבור: (ב) לכוש ואלצה וזה ומאמר-מירי ונהר-שלוש ונהג"א בסימן תקפב והפרי נדש בסימן חפז, דלא תפסגן אברהם, וגם תפסגן אברהם ופא"ב בסימן חפז סעיה קטן ב וביסמין תקפב סעיה קטן ב הסכים להלכה יצא בכל גוני, וביש-אומרים הגל בעציה א פוסק המגן-אברהם בסעיה קטן ב פותה: ומה שפחה המגן-אברהם דהרי לה להמחבר לכתב כאן 'ביש-אומרים', כתבו כמה אחרונים וגם זה קאי על יוש אומרים הגל: (ג) ואפילו אם בתחלת הברכה בשעה שאמר בא"י אמ"ה ידע שהוא מים, ודעתו הנה לברך 'שהכל', אלא שאמר-כך טעה בדבורו ואמר 'בורא פרי הגפן', וחזר לאמר-כדי-דבור וסיים 'שהכל', גם-כן לא יצא, דהאי עקירה שעקר לאמר-כדי-דבור כמאן דליקא דמא, ונמצא שפסם שלא בהגן נר"י הלך ומשפט-צדק ונהג"א בסימן זה וביסמין תקפב ונהר-שלוש, דבלי עלקא מורו בנה, וכן כותב מהמחבר בסימן חפז דאי לא סים בהגן בתוך-כדי-דבור לא יצא, אף-על-גב שנתחלה ידע שהוא יס' טוב והתחיל לומר הברכה על דעת לסיים בהגן, וצין כגון אברהם מה שכתב בשם בנות הגדולה, ונראה שלא היה גוף הפנסת-הגדולה לפניו ורק העתקה בקצור, והמעין בו יראה שפון שם פונה אחרת: (ד) מגן-אברהם: (ה) עין באור הלכה, ודוקא שאכל כדי שביעה, דאי לא הכי הלא חיובו רק מדרבנן: (ו) פשוט: (ז) ולא צריך בפת הבאה בביסמין, ודאכל כדי שביעה בנדא מחב לברך עליה ברכת-המזון ואפילו בשעור שדור בגי' אדם לקבע עליו סעודה, בלעיל בסימן קסח: (ח) דגול מרובה: (ט) ודרימ"ש ומגן-אברהם, ולעניית דעתו נראה בפשיטות דהכי תפס מהרי"ל השני טעמים, משום דכל טעם בפני עצמו לא פסיקא לה כל-כך, דטעם הראשון מלי בפלגמא, דלחוספוח ומהרי"ש לא מהני, כמו שכתבו כל האחרונים, וגם טעם השני לא בירא, כמו שפסק המגן-אברהם על זה מאד: (י) פשוט: (יא) כגון אברהם בשם מהרי"ל: (יב) ואם אמר בביסמין 'צריך שם בוד מלכותו לעולם ועד' נראה דצריך לחזור ולברך (יג), ולא מהני בזה מה שהוציא אחרים בברכתו לגבי דידה, וצין בנהר-שלוש, והפרא לעניית דעתו בכתבי:

מלשנה ברוכה

שאניה ראויה לאותו המין כלל, אפילו הכי כיון שחתימת הברכה הוציר בפיו בהגן, יצא (א) בדיעבד: (ד) שהרי אף אם סים, ונמצא שאף לפי מחשבתו היתה ברכה הראויה לאותו המין: **ב** (ה) וברך ברוך אתה ה' וכו', הנה, אפילו בעת תחלת הברכה (ו) הנה סבור שהוא זין, ונמצא שהיה תחלת הברכה וסופה שלא בהגן, אפילו הכי כיון שעקר תוף כדי דבור וסיים בהגן, יצא: (ו) ותוף כדי דבורי, אבל לאחר כדי דבור (ג) לא מהני עקירתו (ט), וחזר ויברך (ט), ודע דהא דמקלין בדיעבד בתוף כדי דבור, (ז) דוקא בברכות דרבנן, אבל בברכות-המזון שהוא דאורייתא אם ארע כהאי גונא, כגון שאכל לחם (ס) וטעה וסבר שאכל פרות, והתחיל לברך "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על העץ ועל פרי העץ", ונזכר שהוא לחם וסיים "הגן את העולם" וכו' בהגן, צריך לחזור ולברך: ודוקא באופן זה שציננו (י) אבל אם טעה וסבר על הלחם שאכל (י) שהוא אחד מחמשת המינים, והתחיל לברך "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על המזון", ונזכר, יכול לסיים "הגן את העולם פלו" וכו', ויצא, דמהני נמי מזון ה"א. כתבו האחרונים: מי שאומר אחר ברכת הזין "בורא מאורי האש" ונזכר שצריך להקדים בשמים, וסיים "בורא מיני בשמים", יצא ידי בשמים (ט), וחזר ומכר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש", ודוקא כשנתפנן בשעת הנזכר שם ומלכות על הבשמים (ח) שנקט בידו (ט), ונכשל בלשונו ואמר

א תוספות ברכה
יש לו ודוקים שם
ג מהלכות ברכה
והוא שם ודוקים
שם

הלכות ברכת הפרות סימן רט"ו

(ט) וכל הפרכות אם נסתפק אם ברוך אם לאו, אינו מקריב לא בתחלה ולא בסוף, (י) חוץ מברכת המזון, מפני שהיא (י) [ו] (יא) של תורה:

רי האוכל פחות מבית מה דינו, ובו ב' סעיפים:

א (א) האוכל פחות (ב) (ב) מבית בין מפת בין משאר אכלים, והשוואה

באר היטב

א"צ לברך, ודוקא שלא הפסיק צד ששמה הן; ואם לא היה בדיקתו לשתות שאר זמן, הוא צריך לברך והאחרים שהיה זמן לפנייהם יוצאים בברכתו אף שהיה ברכה לבשלה, עמ"א: (י) של תורה. ובטור פתב דגם ברכת מעין ג' על ד' המינים היא דאורייתא, ע"כ במי שנסתפק יאכל עוד מאורו המין ויברך ויוצא גם על הספק שלו. ט"ז, ועין הלק"ט ח"א סימן קכג:

(ב) מבית, כל האכלין מצטרפים לבית. אבל חצי בית מדין וחצי בית אחר, מקריב לאחריהן כגרי, כנה"ג. וכתב המ"א: ונ"ל דהיה פת ודבר אחר, וכל המשקין מצטרפין לרביעית, אבל האוכל והשתיה אין מצטרפין, עין סי' תריב, וכ"כ בס' גרמלך סימן כא. וצירי שעי' נק מצטרף, דכל אכשורי אכלא אכלא הוא, וה"ה בפת השרי במשקה או ביון, אבל רש"י של בשר אינו מצטרף דהו משקה, מ"א. ואם אכל מצט וחסד ואכל מצט, אם שקה יותר מכא"ס אין מצטרף

משנה ברורה

בדבור בינתים]: ואפילו לא היה דעתו בדיןא לשתות יותר ורק בסתמא, (יג) בין שהוציא אחרים בברכתו שהיה יכולים לשתות הנין שלפניהם, נמצא שלא היה ברכתו לבשלה, ולכן מתיר גם לו לשתות שאר זמן. והנה הרמ"א אצל לשיטתו בסימן רד סעיף ו בהגהה, שסבירא לה שם דהיא שלא היה דעתו בדיןא ורק בסתמא, צריך לחזור ולברך, ולכן בענגנו נמי כתב: דהא דעתו וכו', אבל לפי מה שכתבנו שם במשנה ברורה ובאור הלכה דיש פה פוסקים שסוברין דאפילו בסתמא, כל שהיה לפניו על השלחן בשעת ברכה, ממילא חל הברכה על כלם ואין צריך לחזור ולברך בששששפ הכוס שברך עלי, אם-כן הוא הדין בענגנו כשנמצא מים ושותה כוס אחר זמן שהיה לפניו, בכל גונו אין צריך לחזור ולברך^(א): ג (ט) כל הפרכות וכו'. משום שהן מדברי סופרים, וספקא דרבנן לקלא^(א). ועין לעיל סימן קסז סעיף ט במשנה ברורה^(א): (י) חוץ מברכת המזון^(א). והוא שאכל כדי שביעה דאז הוא מחיב מן התורה^(א). ועין לעיל קפ"ד סעיף ד במשנה ברורה^(א). והנה מהמחבר משמע שפסחם בהרמב"ם וסמ"ג שסוברין דברכה מעין שלש שמברכין על שבעת המינים הוא מדרבנן, אבל באמת יש הרבה ראשונים שסוברין שהוא מדאורייתא^(א), ועל-כן קהבו האחרונים, דמי שאכל כדי שביעה^(א) (יד) מפרות או תבשיל של שבעת המינים ונסתפק לו אם ברוך אחריו, יאכל עוד מאורו המין שעור בנית ויברך אחריו^(א), ויוצא על-גידיו גם הספק שלו. ועין בפריי"קגדים שמצדד דאם אין לו מאורו המין יקח ממין אחר שהוא משבעת המינים, כגון שאכל פריי"ק, יקח מיני מזונות ויכלל בהברכה^(א): (יא) של תורה. ועין בסימן מז במשנה ברורה סעיף-קטן א מה שכתבנו לענין ברכת התורה אם נסתפק^(א):

שער הציני

(יג) ואם לא היה זמן לפנייהם רק שהיה סבור להשקותם מכוס זה, פשוט ולא מהני: (יד) ובפת הבאה בכיסיון לא יציר זה, דאם אכל מהם כדי שביעה, הוא גמ' לחם גמור וחיב לברך עליו ברכת-המזון, ויכליל בסימן קסח, ולבאור משמע והוא מן התורה אם אכל כדי שביעה כמו בשאר לחם [וכפריי"קגדים בסימן קסח במשפחות-הרב נסתפק שם בזה בסעיף-קטן ו, ועין מה שכתבנו שם בבאור הלכה]: (ב) כגדאברהם: (ג) ספק שפא קמא לן כר"י דאפילו בפחות מבית מדי מינים לבד נמי מברך 'בורא נפשות רבות', ואפילו להחולקין עליו, מקל מקום קאן שאכל בנית בין הפל, שפיר מברך 'בורא נפשות רבות' [כנה"ג ע"ש]: (ג) כגדאברהם: (ד) הנה המשקין שהם חוץ מין, אבל חצי רביעית זין וחצי רביעית שר יש לעין אם מצטרפי ל'בורא נפשות רבות'^(א), דהא יש ספק שפא צריך ביין לברך על בנית ברכה הראויה לה: (ה) עין באשלא-אברהם ובהקדמ' משה שמתקפצין בנית, דולקא דוקא לענין יום-הכפורים משום דקים להו לברכן דלא מתקא דעתה, מה שאין כן בעלמא: (ו) מגדאברהם: (ז) דלא גרע כשרי במשקה, ומפה שפסחם-המגדאברהם: וכ"כ סימן קסח סעיף ה, עין שם כגדאברהם, משמע לבא'רה דכלל גונו קרי משקה, וצריך עיון: (ח) כן נראה לעניות דעמי דהו בנית המגדאברהם. ועין בסמ"אגדים כלל ג סעיף טז משמע שהוא מפרש להפגן-אברהם דאף בטבל ברכה אין מצטרף, ולא הויא. ודע דהמ"אגדים משיג על הפגן-אברהם, ודעתו דאם שכל פת ביין אין מצטרף הנין, ודעתו דדוקא לענין יום-הכפורים משום יחובי דעתה, והביא המקור כתוספות ישנים שם. אבל המעין בהרמב"ם פרק ב מהלכות עשור הלכה ז משמע דין הציר לא דוקא לענין יום-הכפורים: (ט) מגדאברהם. ועין לקמן סימן תעה סעיף-קטן טו כגדאברהם ובסימן תריב ובידמא דף פ ע"ב ברש"י ד"ה בנית, ותמצא כמו שבארנו [וידע, דכדבר המגדאברהם מצאתי בחייושי הרא"ה על הרי"ף בפנך פיצד מברכין, וכן הוא גס-כן דעת הגר"א בסימן רח סעיף ט, ודלא ככנסת הגדולה]: (י) וגם זה לא בריא פלי האי, דאפשר דאף שיש כדי שביעה, "ואכלמ" גס-כן בענין, וזה לא סביר אכילה, כמו שכתב המגדאברהם, ואפשר דמשום זה סים הפריי"קגדים "וצריך עיון", אף אם אכל בנית אחר מה בנית-אמת, בנתיב חוב מן המורה ממה-נפשו, ודוק: (יא) עין בלחם-משנה פרק ב מהלכות עשור הלכה ד וכתבין מה ששינוי הלשון מלקמן סימן תריב, ונראה לי דסתם שתי

הלכות ברכות ה' ס' ס' ר' ר'

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס' ס' ח]

אם כן הוא הדין בענינו כשנמצא מים ושותה כוס אחר יין שקהה לפניו, בכל גונו אין צריך לחזור ולברך¹⁶.

16 ואפילו אם לא היתה כוס נוספת לפני המסובים, אלא שיש יין בקנקן הנמצא לפניו, כתב בכף החיים (ס' ד) שדעת החיי ארם שאין צריך לברך שוב, אלא יקה תיכף מהיין שבקנקן וישתה.

[משנ"ב ס' ס' ט]

וספקא דרבנן לקלא¹⁷.

17 וכן פסק השו"ע לעיל (סי' קסו ס"ט) שהכלל של ספק ברכות להקל, נאמר גם בברכות הנהנין, ואף שהעיר על זה המהרש"א (פסחים קב, א ד"ה פרש"י) שלכאורה מי שמסופק צריך להימנע מלאכול, ואין היתר ליהנות מהעולם הזה ללא ברכה מחמת הספק, ורק בברכת המצות, שאינו עובר איסור בכך שמקיים את המצוה, שייך כלל זה, וכן הוכיח הרע"א (גליון הש"ס ברכות יב, א) מדרבי התוס' (שם ד"ה לא לאתווי) שסוברים כדעת המהרש"א [וראה שדי חמד אסיפת דינים מערכת ברכות ס' יח אות ט].

ביאר הגרש"ז אייערבך (ש"ת מנחת שלמה קמא סי' יח אות ח) שדעת השו"ע היא שמה שאסור ליהנות מהעולם הזה ללא ברכה, היינו דוקא באופן שחייב לברך, אבל בספק, הואיל ופטור הוא מלברך, שוב אינו עובר באיסור זה [וראה ש"ת שבת הל"ח ח"ו סי' כט, קהלות יעקב ברכות סי' ה, ואבי עזר פ"ד מהל' ברכות ה"ב].

ואף באופן של ספק ספיקא להצריך ברכה, כגון מי שאכל בריה שספק אם יש בה כזית, שספק אם אכל כזית או לא, ואף אם לא אכל, שמא הלכה שעל בריה פחות מכוית מברכים, כתב לקמן (סי' רטו ס"ק ב) שספיקו להקל ולא יברך. וראה שעה"צ לעיל סי' רו ס"ק ו.

אך אם היו לפניו שלש כוסות, ובשתי כוסות היה שיעור ברכה אחרונה וכאחת מהכוסות לא היה שיעור, ושתה מאחת מהם ואינו יודע מאיזה שתה ואינו יכול לברך, הורה הגרי"ש אלישיב (ברכת רם ח"ה עמ' ח-ט), שהדבר פשוט שרוב מברר לענין ברכות, ויכול לברך אפילו במקום ספק.

[משנ"ב שם]

וענין לעיל ס' ס' קסו ס' ס' ט במשנה ב' ב' ב' ב'.

18 ושם (ס"ק מט) התבאר שאינו ראוי להחמיר ולברך, משום ברכה שאינה צריכה, אבל אם נודמן לו לפניו במסיבתו אחד שרצה לאכול, נכון שיוציאו בברכה.

ובטעם הדבר שאסור לברך מספק, ואינו כשאר ספיקי דרבנן [לדעת הסוברים שאיסור ברכה שאינה צריכה הוא מדרבנן]. כתב בשעה"צ לקמן (סי' רטו ס"ק כא) שמשום שהסמיכו את איסור ברכה לבטלה על לאו דלא תשא' שהוא חמור משאר לאוין, וחמור כחייבי כריתות ומיתות בית דין, וגם גודל עונשו כמבואר בגמרא, לכן ספיקו חמור משאר ספיקות.

אולם אף שאין לברך מספק, כתב הג' המלך (לבעל הגינת וורדים, סי' ג), והביאו בהגהות רע"א סי' קפד ס"ד) שיהרהר הברכה בלבו, כדי לצאת ידי חובה לדעת הרמב"ם שבכל ברכות דרבנן יוצא בהרהור, וביאר, שאף אם לפי האמת כבר בירך, מ"מ אינו עובר בהרהור על לא תשא', כיון שאינו מוציא ההזכרה בשפתיו [כשם שאינה נחשבת לשבועה אלא בביטוי שפתיים]. וכן כתבו להלכה המאמר מרדכי (ס"ק ה), הפמ"ג (סי' קפה א"א ס"ק א), הבן איש חי (שנה א פר' מטות אות יד), הכף החיים (ס"ק א), ובש"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' ק) בשם הצ"ח (ברכות כ, א) וא"א מבוטשאש, שיהרהר הברכה בלבו, וכן צידד הגרש"ז אייערבך

(ברכה אחרונה פ"א ס"ק כד). וראה עוד בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' צג).

ולענין ספק חלה, כתב הפתחי תשובה (יו"ד סי' שבת ס"ק א) שהרצה להחמיר להפריש בברכה, יאמר בדרך תפילה את הפסוקים "ויברך דוד" "ברוך אתה ה'" וכו' ו"לך ה' הממלכה" [יש בזה שם ומלכות], ויסיים 'ברוך אשר ציונו להפריש חלה', שבאופן זה אין חשש ברכה לבטלה. וכן כתב הגרש"ז אייערבך (ש"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ד אות כא) לגבי המסופק על משקה אם ברכתו 'בורא פרי הגפן' או 'שהכל', שיאמר 'ויברך דוד' וכו' 'שהכל נהיה ברבר', ושוב 'ויברך דוד' וכו' 'בורא פרי הגפן', ואין זה הפסק בין הברכה לשניה כיון שעושה כן לתועלת כדי שיוכל לשנות. אלא שהורה (הליכות שלמה תפלה פכ"ב דבר הלכה אות לו) שאין לעשות עיצה זו אלא במקום ספק גמור, אבל במקום שהכריעו הפוסקים להדיא שלא יברך משום ספק ברכות להקל, לא יעשה כן. והוסיף, שלא ירגיל אדם את עצמו לעשות עיצה זו אלא כשאין ברירה, שאף על פי שיוכל להתנות שאם הוא פטור מברכה ייחשב לו הדבר כאמירת פסוקים בלבד, מ"מ יש בזה כעין זלול. [והורה עוד, שאין לעשות עיצה זו אלא בברכה ראשונה שהיא חמורה, אבל המסופק בברכת 'בורא נפשות', לא יעשה כן]. וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה בהקדמה) שדן בזה, ובדרך אמונה (פ"ה מהל' בסרים ציה"ל אות קסב) כתב, שמאחר שהמשנ"ב לא העתיק עיצה זו [וכן את שאר העצות שהובאו בזה] בשום מקום, משמע שסובר שאם עושה כך נראה כמברך ברכה לבטלה.

ולגבי אמירת 'ברוך רחמנא' במקום ספק, כתב הפתחי תשובה (שם) שלפי הפני יהושע (ברכות יב, א) יכול לומר כן, כיון שאין בזה הזכרת שם ומלכות לבטלה מאחר שהוא בלשון תרגום נומ"מ יצא ידי ברכה], אך אין דבריו מוכרחים, שיתכן שכשאומר 'רחמנא' בתוך ברכה, נחשב הדבר כהזכרת השם. וכן כתבו בשו"ת רע"א (מהדו"ק סי' כד) ובדו"י חתם סופר (נדרים ב, א) שאסור לומר 'ברוך רחמנא' לבטלה בספק ברכה, וכן כתב המהר"ם שיק (ספר המצוות, מצוה סט) בשם החתם סופר, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ אות כז) שלפי המשנ"ב לעיל (סי' פה ס"ק י) אין לברך מספק ברכה בנטיה של 'ברוך רחמנא', וכן כתב הדרך אמונה (שם). וראה לעיל סי' קסו ס"ק נא שהבאנו דעות נוספות בזה.

[משנ"ב ס' ס' י]

חזין מברכת המון¹⁹. והוא שאכל פדי שביעה ידאז הוא מחיב מן המון²⁰. וענין לעיל קפ"ד ס' ס' ד במשנה ב' ב' ב' ב'.

19 ובאופן שחזיר ומברך ברכת המון מספק, כתב לעיל (סי' קפד ס"ק יג) שצריך לברך את כל ברכת המון, ואפילו את הברכה הרביעית שהיא רק מדרבנן, כדי שלא יבוא לזלול בה.

20 ולענין אשה שאכלה כדי שביעה והסתפקה אם בירכה, כתב לעיל (סי' קפד ס"ק ג) שנחלקו בזה האחרונים אם צריכה לחזור ולברך וכיון שמבואר בשו"ע שם (ס"א) שספק אם חייבת בברכת המון מדאורייתא או מדרבנן, ומ"מ הרצה לסמוך על הדעות שצריכה לברך אין למחות בידה.

ולענין קטן שאכל כדי שביעה [שחזיר רק מדרבנן] והסתפק אם בירך, הורה הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה סוכה פ"ט ארצות הלכה הע' 62) שאם אכל כדי שביעה צריך לחזור ולברך, כדי לחנכו שכשיגדל יעשה כדיו. וכן דעת הגר"א"ל שטיינמן (שלמי תורה הל' ברכות עמ' לב) שמסתבר שצריך לברך, שהדין הוא לחנכו אף על מקרים של ספק, ואם כן דינו כגדול.

ולענין מי שחזר ומברך משום ספק, אם יכול להוציא את מי המשך בעמוד הבא

מילואים

הלכות ברכת הפרות סימן רמ

המשך מעמוד 240

סימן רט

דיני טענות וספק בברכת היין

[משנ"ב ס"ק א]

זהו דעת הרמב"ם⁽¹⁾.

(1) ובביאור דעת הרמב"ם, ביאר העריך השלחן (ס"ד) שהרמב"ם לשיטתו, שבדיעבד יוצאים ידי חובת כל הברכות בהחזרו הלב, ולכן באופן שבעת הזכרת שם ומלכות, שזה עיקר הברכה [נכמבאר בגמ' (ברכות יב, א) שקראה לתחילת הברכה 'עיקר הברכה'], חשב לברך כראוי, הרי זה כאילו סיים את הברכה במחשבתו כראוי.

וההוראה לבני ספרד, כתב הכף החיים (ס"ק א) שיש לחוש לשיטת הרמב"ם, ועל כן מי שאירע לו דבר זה, לא ישוב לברך בפיו אלא רק בלבד, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה ג). מאידך, דעת הגר"ש איערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"ב אחרות הלכה הע' 24) שמסתבר שאף בני ספרד אינם צריכים לחוש למעשה לדעת הרמב"ם, כיון שהפוסקים הרבו לתמוה על שיטתו, וסיים בצ"ע.

אין מניעה להוסיף בברכה אף דברים שאינו חייב לברך עליהם, אם כן הוא הדין שצריך הוא להזכיר בברכה שלאחריה 'על המחיה ועל הפירות', שכיון שבדאי חייב בברכה אחרתה, אין בזה הזכרת שם השם לבטלה [וכעין זה העיר הקצות השלחן (סי' נט בדה"ש סי' יא) על מה שכתב השו"ע הרב (סדר ברכת הנהנין פ"ח ס"י) שאם אכל כחצי זית פת וכחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש, שאינו נוסח יזכיר בברכה, הרי 'פרי העץ' אינו שייך בפת, ו'מחיה' אינו שייך בפירות, אלא שיוזכר את שניהם, אכן ממה שלא הזכיר כן בפירושו, משמע שלא סבר כן]. מאידך, הקצו"ע (סי' נא ס"ד) והבן איש חי (שנה א פר' מסעי אות ה) והכף החיים (ס"ק ד) כתבו שבאופן זה יש לברך 'בורא נפשות', ותמה על זה הגר"ש איערבך (מורה, ניסן תשנ"ב עמ' צב), מדוע ייפטר בברכת 'בורא נפשות', הרי סוף סוף חייב הוא בברכה 'מעין שלש', אלא שאין הוא יודע איך להתחילה ואיך לסיימה. ובספר הליכות שלמה (פסח פ"ב סי' הובא שהגר"ש איערבך נקט למעשה כדעת הקצו"ע, ושכן הסכים עמו הגר"ש אלישיב.

הלכות ברכת הפרות סימן רמ

המשך מעמוד קכא

[משנ"ב ס"ק ז]

ובכ"ז ב'ורא פרי הגפן⁽¹³⁾.

(13) ומי שאחזו כוס יין וטעה ובירך 'שהכל', ותוך כדי דיבור תיקן עצמו ואמר 'בורא פרי הגפן', דעת הגר"ש אלישיב (שיעורי מס' ברכות יב, א, עמ' צו), שאף שגם אם אמר 'שהכל' היה יוצא בדיעבד, משום שברכת 'שהכל' פוטרת הכל, מ"מ מעיל תיקונו להיחשב שבירך 'בורא פרי הגפן', וממילא ברוצה לשתות שאר משקים [באופן שאינם נפטרים בברכת 'בורא פרי הגפן', כגון מה שהסתפק בביה"ל (סי' קעד ס"ב ד"ה יין) שאין יין פוטר כל מיני משקים אלא כשתה ממנו שיעור חשוב], צריך לברך עליהם, מה שאין כן אם לא היה מתקן, היה יוצא בברכת 'שהכל' והיה רשאי לשתות גם שאר משקים בלא ברכה.

[משנ"ב ס"ק ח]

ואף דכוס זה הנה מים ונתחיל לשתותו, אפלו הכי לא מקרי הקפס⁽¹⁴⁾.

(14) אמנם לענין חלוקת הביצע מפת המוציא לפני שטועם בעצמו, כתב לעיל (סי' קסו ס"ק עט) שכיון שהמסובים אינם רשאים לטעום לפניו, אין כדאי שהבוצע יחלק לכל אחד את חלקו לפני שהוא טועם, משום שזה נחשב להפסק בין הברכה לאכילה, ואסור לכתחילה.

[שעה"צ ס"ק יב]

ואם אפר ב'ימים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' נקרא דצריך לחזור ולברך⁽¹⁵⁾.

(15) אכן מי ששכח ובירך שוב, דעת הגר"ש איערבך (שש"כ פמ"ז הע' ריח ובח"ג שם) שאף שבירך ברכה לבטלה, אין ברכה זו נחשבת כהפסק בין הברכה לאכילה, כיון שהיא אותה ברכה שבירך בתחילה.

בין הברכה להנאה, ביאר הגר"ש איערבך (שש"כ פ"ס הע' קט) שמיד שבירך 'בורא מאורי האש' נהנה מהאור.

הטעם שאין זה הפסק לברכת הגפן, ביאר (ח"ג שם) שזה רק תיקון לברכה שאומרים אותה חמיד בין 'בורא פרי הגפן' לשתיה.

ולענין לכתחילה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' מו ס"ק ב) שמי שכיוון בשעה שאמר 'ברוך אתה ה' לברכה מסוימת, יסיים דוקא את הברכה הזו ולא ברכה אחרת, ואפילו במקום שסדר הברכות מעכב [שעל ידי שלא יתקן יפסיד את הברכה], וכל שכן במקום שהסדר אינו מעכב.

(11) מבואר, שמי שבירך כרין, אלא שחשב שהיתה לו טעות ותיקן את עצמו בתוך כדי דיבור לומר דבר אחר, ולבסוף נתברר שצדק בראשונה, אין התיקון מגרע את מה שאמר בתחילה, וכן מבואר לעיל (סי' מו ס"ק ב) שמי שבירך מלביש ערומים, ובתוך כדי דיבור אמר פוקח עורים [מחמת שהוא קודם בסדר הברכות], צריך לחזור ולברך פוקח עורים. וכן הורה הגר"ש איערבך (הליכות שלמה פסח פ"א דבר הלכה אות ח), שמסתבר שמי שספר ספירת העומר כראוי, ובתוך כדי דיבור חשב שטעה, ושינה לומר יום אחר, לא קלקל את מה שאמר בתחילה על ידי חרטה שנעשחה בטעות.

[משנ"ב שם]

ולענין ברכת השחר אם טעה ב'פוקח עורים' ו'מלביש ערומים' וכדומה, ללעיל בסימן מו במשנה ברורה סעיף קטן כ. עין שם⁽¹²⁾.

(12) שכתב שם שאם בשעה שהגיע לברכת 'פוקח עורים' רצה לסיים 'פוקח עורים' תכשל בלשונו וסיים 'מלביש ערומים', ובתוך כדי דיבור תיקן ואמר 'פוקח עורים', יש אומרים שעקר בזה את דבריו הראשונים, ויש שמסתפקים בזה [שערי תשובה (ס"ק) ודגול מרבה].

